

Bedrijfscombinaties en transacties met minderheidsaandeelhouders

Ronald de Feijter en Leo van der Tas¹

SAMENVATTING In deze bijdrage wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de consequenties van de gewijzigde IFRS-regelgeving op het terrein van bedrijfscombinaties, transacties met belangen van derden in dochtermaatschappijen en verkopen van dochtermaatschappijen. Geconcludeerd wordt dat de wijze waarop bedrijfscombinaties en de resulterende goodwill worden verwerkt meer consistent is dan onder de oude IFRS 3, maar dat de toelichting op deze, naar hun aard zeer grote individuele transacties, in een groot aantal gevallen te wensen overlaat. Met name is er ruimte voor verbetering inzake de informatieverschaffing over de omvang en samenstelling van de vergoeding voor de overname, de omvang van en de factoren die ten grondslag liggen aan de (negatieve) goodwill, alsmede over de toegepaste waarderingsmethode voor belangen van derden in dochtermaatschappijen.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Opstellers, gebruikers en controleurs van jaarrekeningen kunnen dit artikel gebruiken om de door hen opgestelde, gebruikte en gecontroleerde jaarrekeningen op het terrein van bedrijfsovernames te benchmarken ten opzichte van de grootste 50 ondernemingen binnen de Europese Unie en om waar nodig verbeteringen aan te brengen of te vragen.

1 Inleiding

Een belangrijke manier om de groeistrategie van een onderneming te verwezenlijken is het overnemen van andere ondernemingen. Hoewel er van tijd tot tijd sprake is van een overnamegolf, vinden continu bedrijfscombinaties plaats. Het gaat daarbij vaak om grote, voor de strategie van de onderneming belangrijke transacties. De verwerking van en informatieverstrekking over deze transacties in de jaarrekening staat dan ook regelmatig in de belangstelling.

Voor verslagperiodes die zijn begonnen op of na 1 juli 2009 (in de meeste gevallen betekent dit met ingang van de jaarrekening 2010) zijn binnen de International Financial Reporting Standards (IFRS) de regels voor de

verwerking van bedrijfscombinaties ingrijpend gewijzigd. Deze regels zijn opgenomen in IFRS 3 *Business Combinations* (Revised 2008) (verder: IFRS 3R). Het doel van deze wijzigingen was enerzijds de convergentie met Amerikaanse verslaggevingsregels, maar anderzijds ook het conceptueel meer consistent maken van de standaard. Tegelijkertijd zijn de bepalingen voor de transacties in aandelen van derden in dochtermaatschappijen alsmede de verkoop van dochtermaatschappijen aangepast, zoals opgenomen in IAS 27 *Consolidated and Separate Financial Statements* (Amended 2008) (verder: IAS 27A). Daarom komen ook deze onderwerpen in dit artikel aan de orde. Bij de bespreking van de onderwerpen wordt aangegeven wat er is gewijzigd in IFRS 3R ten opzichte IFRS 3 en in IAS 27A ten opzichte van IAS 27.

Geselecteerd zijn de jaarrekeningen 2010 (bij gebroken boekjaren: 2010/2011) van de 50 grootste ondernemingen in de Europese Unie binnen de FT 100 van Europese ondernemingen. Van drie van deze ondernemingen was de jaarrekening 2010/2011 niet tijdig beschikbaar om te worden meegenomen in het onderzoek, zodat het onderzoek feitelijk betrekking heeft op 47 ondernemingen. In bijlage 1 is de lijst met onderzochte ondernemingen opgenomen.

In deze bijdrage wordt eerst een overzicht gegeven van de aangetroffen overnames en van de transacties met minderheidsaandeelhouders in dochtermaatschappijen (paragraaf 2). Vervolgens wordt in paragraaf 3 ingegaan op de verwerking van en informatieverschaffing over bedrijfscombinaties. Daarbij komen achtereenvolgens aan de orde de betaalde vergoeding voor de bedrijfscombinatie, de verworven activa en verplichtingen, de ontstane goodwill, transactiekosten en de situatie waarbij de reële waarde van verworven activa en verplichtingen uitsluitend op voorlopige basis kan worden vastgesteld. In paragraaf 4 wordt stilgestaan bij de verwerking van transacties met houders van belangen in dochtermaatschappijen en ten slotte gaat paragraaf 5 in op de aangetroffen verkopen van dochtermaatschappijen,

waarna in paragraaf 6 enkele concluderende opmerkingen worden gemaakt.

2 Aangetroffen bedrijfscombinaties, afstotingen en transacties met minderheidsaandeelhouders

Aangezien IFRS 3R veel toelichtingen eist per bedrijfscombinatie en zelfs bij niet-100% overnames de onderneming een grondslagkeuze per bedrijfscombinatie geeft ten aanzien van de verwerking van het aandeel van derden en goodwill, hebben wij de analyse per bedrijfscombinatie verricht. Omdat ondernemingen de toelichting van individueel niet-materiële bedrijfscombinaties mogen samenvoegen (aggregeren), hebben wij dat bij deze analyse ook gedaan.

In de onderzochte jaarrekeningen van de 47 Europese ondernemingen is melding gemaakt van 51 bedrijfscombinaties die hebben plaatsgevonden tijdens de verslagperiode. Geaggregeerd toegelichte bedrijfscombinaties zijn voor één meegeteld in het genoemde aantal van 51. Onderstaand wordt een indruk gegeven van de omvang en samenstelling van de transacties. Echter, niet van alle bedrijfscombinaties werd de overnamesom vermeld (zie verder paragraaf 3.1).

De grootste bedrijfscombinatie betrof de overname door Telefonica van het 50%-belang in Brasilcel N.V., gehouden door haar joint venture partner Portugal Telecom. Hiermee verkreeg Telefonica het volledig eigendom over het door Brasilcel N.V. gehouden 60% belang in Vivo Participacoes S.A. Daarmee was (inclusief reële waarde van het reeds gehouden belang) een bedrag gemoeid van € 18,4 miljard. Gemiddeld troffen we per bedrijfscombinatie een vergoeding (inclusief de reële waarde van reeds gehouden belangen) aan van € 1,4 miljard en de mediaan lag op € 295 miljoen.

Van de 51 bedrijfscombinaties waren 15 (29%) zogenaamde 'step-acquisitions' (stapsgewijze overnames) waarbij de overnemende partij reeds een niet-controlerend belang had in de overgenomen onderneming. Wij zullen hierop specifiek ingaan in paragraaf 3.1, aangezien de verwerking van deze transacties is gewijzigd als gevolg van de aanpassing van IFRS 3.

Bij 14 (27%) bedrijfscombinaties was na de overname minder dan 100% van de aandelen in handen van de overnemende partij waardoor een 'non-controlling interest' (aandeel van derden in dochtermaatschappij) ontstond. Daarnaast vonden 16 transacties met minderheidsaandeelhouders plaats zonder dat de overheersende zeggenschap ('control') verloren ging.

In totaal werden in 24 jaarrekeningen afstotingen van dochtermaatschappijen aangetroffen. In één geval behield de verkopende partij een niet-controlerend belang in de dochter.

Nu het belang van de transacties is aangegeven, zullen wij in dit artikel de verwerking van deze transacties bespreken.

3 Bedrijfscombinaties

3.1 Overgedragen vergoeding

Van de overgedragen vergoeding (ook wel aangeduid met 'overnamesom') dient op grond van IFRS 3R.B64(f) de omvang en de specificatie naar belangrijke categorieën te worden toegelicht. Deze toelichting is aangetroffen voor 41 van de 51 onderzochte bedrijfscombinaties (80%). Tabel 1 geeft aan hoe vaak bepaalde categorieën van vergoedingen voorkwamen bij deze 41 gevallen. Hiermee wordt inzicht gegeven in de mate waarin de specifieke bepalingen die IFRS 3R bevat voor bepaalde categorieën vergoedingen, met name voorwaardelijke vergoedingen en reeds gehouden minderheidsbelangen, relevant zijn binnen de onderzochte populatie.

Tabel 1 Frequentie van voorkomen van categorieën vergoedingen

	n	%
Geldmiddelen	41	100%
Eigen-vermogensinstrumenten overnemer	3	7%
Afwikkeling van bestaande relaties	1	2%
Voorwaardelijke vergoeding	4	10%
Reeds gehouden minderheidsbelang	15	37%
Overige activa	3	7%
Overige verplichtingen	3	7%

Uit tabel 1 blijkt dat de overgedragen vergoeding in alle toegelichte 41 gevallen (geheel of gedeeltelijk) bestond uit geldmiddelen. In 22 (54%) van deze gevallen bestond de overgedragen vergoeding zelfs uitsluitend uit geldmiddelen. Relatief groot was verder het aantal keer (15 gevallen; 37%) dat sprake was van een reeds gehouden minderheidsbelang in de overgenomen onderneming. Een dergelijk minderheidsbelang wordt in geval van een bedrijfscombinatie beschouwd als element van de overgedragen vergoeding, en wel voor de reële waarde op dat moment.

Van de vier (10%) bedrijfscombinaties met een voorwaardelijke vergoeding was in drie gevallen sprake van een voorwaarde gekoppeld aan de toekomstige financiële prestaties van de overgenomen partij, oftewel een 'earn-out regeling'. In het andere geval had de voorwaarde betrekking op het al dan niet bereiken van overeenstemming over een aantal gedefinieerde beslispunten.

Tabel 2 geeft een overzicht van de procentuele aandelen van de reële waarden van de verschillende categorieën vergoedingen in de totaal overgedragen vergoeding met betrekking tot de 41 bedrijfscombinaties waarbij de overgedragen vergoeding was toegelicht. Hiermee wordt inzicht gegeven in de (procentuele) relevantie van de

verschillende categorieën vergoedingen binnen de onderzochte populatie.

Tabel 2 Procentuele aandeel van categorieën vergoedingen in het totaal

	%
Geldmiddelen	59%
Eigen-vermogensinstrumenten overnemer	1%
Afwikkeling van bestaande relaties	0%
Voorwaardelijke vergoeding	4%
Reeds gehouden minderheidsbelang	37%
Overige activa	1%
Overige verplichtingen	-2%
Totaal	100%

Uit tabel 2 blijkt dat geldmiddelen en reeds gehouden minderheidsbelangen samen de hoofdmoot vormen van de totaal overgedragen vergoeding, de overige categorieën vergoedingen spelen slechts een ondergeschikte rol.

Indien de overnemende partij reeds vóór de bedrijfsovername een belang houdt in de overgenomen onderneming moet dit volgens IFRS 3R.42 en IFRS 3R.BC389 verwerkt worden als de afstoting van het reeds gehouden belang tegen reële waarde en vervolgens het gebruiken van de opbrengst als onderdeel van de vergoeding voor de bedrijfs-overname. Aangezien de afstoting verwerkt wordt tegen reële waarde, kan een boekwinst of boekverlies ontstaan dat direct in de winst-en-verliesrekening moet worden verwerkt. Dit leidde in enkele gevallen tot een forse bate. Bijvoorbeeld: Telefonica boekte een winst van € 3,8 miljard op het bestaande 50%-belang in Brasilcel bij de overname van het resterende belang.

Bij geen enkele bedrijfscombinatie is melding gemaakt van vrijwaringsactiva ('indemnification assets'). Dit betreft (voorwaardelijke) vorderingen op de verkoper ter vrijwaring voor bepaalde risico's of verplichtingen verbonden aan de overgenomen onderneming. Verondersteld wordt dat hiervan geen sprake was, dan wel dat het belang van dergelijke activa niet materieel was.

3.2 Verworven identificeerbare activa en overgenomen verplichtingen

IFRS 3R.B64(i) schrijft voor dat het bedrag moet worden toegelicht dat op overnamedatum is opgenomen voor iedere belangrijke categorie van verworven identificeerbare activa en overgenomen verplichtingen. Tabel 3 bevat een recapitulatie van de aangetroffen informatie ter zake.

Uit tabel 3 blijkt dat in een groot aantal gevallen geen of beperkte informatie is verstrekt over de verworven activa en overgenomen verplichtingen. Voor een deel kan dit

Tabel 3 Toelichting van belangrijke categorieën verworven activa en overgenomen verplichtingen

	n	%
Toegelicht	32	63%
Toegelicht, maar alleen in totaal	3	6%
Niet toegelicht	16	31%
	51	100%

voortvloeiën uit overwegingen van materialiteit, maar opvallend is dat in 8 (50%) van de 16 gevallen zonder toelichting wel sprake was van toelichting van andere financiële informatie van de desbetreffende bedrijfscombinaties. Datzelfde gold voor 2 (67%) van de 3 gevallen waarbij sprake was van alleen een toelichting in totaal.

Tabel 4 vermeldt welke categorieën verworven activa het vaakst voorkomen bij de 32 gevallen waarbij de belangrijkste categorieën verworven activa en hun reële waardes zijn toegelicht. Tevens is vermeld het procentuele aandeel van de reële waardes van die categorieën activa in de waarde van de totaal verworven activa.

Tabel 4 Veelvoorkomende categorieën van verworven activa en hun procentuele aandeel

	n	%
Materiële vaste activa	21	5%
Immateriële activa	27	6%
Leningen U/G	9	66%
Geldmiddelen	17	5%

Tabel 5 vermeldt welke categorieën overgenomen verplichtingen het vaakst voorkomen bij de 32 gevallen waarbij de belangrijkste categorieën overgenomen verplichtingen en hun reële waardes zijn toegelicht. Tevens is vermeld het procentuele aandeel van de reële waardes van die categorieën verplichtingen in de waarde van de totaal overgenomen verplichtingen.

Tabel 5 Veelvoorkomende categorieën van overgenomen verplichtingen en hun procentuele aandeel

	n	%
Leningen O/G	13	74%
Uitgestelde belastingverplichtingen	15	2%
Handelsschulden	29	22%

De hoge procentuele aandelen van leningen U/G en leningen O/G in tabel 4 en 5 worden sterk beïnvloed door enkele grote bedrijfscombinaties in de financiële sector. Bij zes bedrijfscombinaties is vermeld dat overgenomen voorwaardelijke verplichtingen tot waardering zijn

gebracht door de overnemende partij. In vijf van deze gevallen was niet toegelicht waarop de voorwaardelijke verplichting betrekking had. In het zesde geval was toegelicht dat het ging om een voorziening voor lopende juridische procedures, maar verdere details over de aard van de procedures en het bedrag ontbraken. Ter zake is geen best practice aangetroffen, de toelichtingen – voor zover aanwezig – waren hiervoor te generiek van aard.

3.3 Goodwill

Goodwill wordt berekend als het verschil tussen de overgedragen vergoeding (inclusief eventueel voorkomende minderheidsbelangen direct vóór en direct na de bedrijfscombinatie) en de verworven identificeerbare activa en overgenomen verplichtingen. Tabel 6 geeft weer hoe vaak sprake was van betaalde goodwill of negatieve goodwill ('winst op voordelige koop') bij de onderzochte 51 bedrijfscombinaties.

Tabel 6 Frequentie van voorkomen van goodwill en negatieve goodwill

	n	%
Goodwill	30	59%
Negatieve goodwill	1	2%
Zowel goodwill als negatieve goodwill	2	4%
Geen goodwill of negatieve goodwill	4	8%
Niet toegelicht	14	27%
Totaal	51	100%

De twee gevallen waarbij sprake was van zowel goodwill als negatieve goodwill betroffen geaggregeerd toegelichte bedrijfscombinaties, waarin zowel een individuele bedrijfscombinatie met goodwill als een individuele bedrijfscombinatie met negatieve goodwill waren begrepen.

Bij de vier gevallen waar geen sprake was van goodwill of negatieve goodwill, was de overgedragen vergoeding volledig toegerekend aan verworven identificeerbare activa en overgenomen verplichtingen.

Voor de 14 (27%) gevallen waarbij geen informatie is aangetroffen over de goodwill of negatieve goodwill kan dit mogelijk samenhangen met overwegingen van materialiteit. Opvallend is echter dat in zes (43%) van deze gevallen wel andere financiële informatie was toegelicht over de desbetreffende bedrijfscombinaties.

De verantwoorde goodwill op een bedrijfscombinatie kan worden afgezet tegen de overgedragen vergoeding. Deze verhouding geeft aan in welke mate de overgedragen vergoeding niet is 'gedekt' door verworven identificeerbare activa en overgenomen verplichtingen, wat een indicatie kan zijn van het risicoprofiel van de post

goodwill. Tabel 7 geeft aan hoe de verdeling is van de (negatieve) goodwill uitgedrukt als absoluut percentage van de overgedragen vergoeding bij de 33 bedrijfscombinaties met gerapporteerde goodwill en/of negatieve goodwill.

Tabel 7 Procentueel aandeel (absoluut) van goodwill in overgedragen vergoeding

	n	%
0 - 20%	6	18%
20 - 40%	6	18%
40 - 60%	8	24%
60 - 80%	8	24%
> 80%	4	13%
Niet bekend	1	3%
Totaal	33	100%

Gemiddeld bedroeg de goodwill 45% van de totale overgedragen vergoeding, waarbij sprake was van een forse bandbreedte rondom dit gemiddelde. Met name bij telecom- en technologische ondernemingen was het genoemde percentage van de goodwill relatief hoog, dit in tegenstelling tot de meer 'traditionele' ondernemingen. Dit verschil kan te maken hebben met de kapitaalintensiteit van de ondernemingen, de mate waarin de ondernemingswaarde wordt bepaald door immateriële activa en eventuele significante groeiverwachtingen voor de markten waarop de ondernemingen actief zijn.

IFRS 3R.B64(e) eist een kwalitatieve toelichting van de factoren die hebben geleid tot goodwill, zoals verwachte synergie en immateriële activa die niet voldoen aan de criteria voor het activeren ervan. Voor 20 (61%) van de 33 bedrijfscombinaties werd deze toelichting aangeleverd. In de overige gevallen kan het niet verstrekken van een nadere toelichting samenhangen met overwegingen van materialiteit. In tabel 8 zijn de vermelde factoren (soms meer dan één per bedrijfscombinatie) opgenomen.

Tabel 8 Factoren die het ontstaan van goodwill verklaren

	n	%
Know how personeel	8	40%
Synergievoordelen	18	90%
Latente belastingen	2	10%
Immateriële activa die niet afzonderlijk van goodwill konden worden gesepareerd	1	5%
Groei mogelijkheden	9	45%
Mogelijkheden om producten te ontwikkelen	2	10%

Verder vereist IFRS 3R.B64(n) dat een toelichting wordt gegeven op de redenen voor het ontstaan van negatieve goodwill. Wij troffen een dergelijke toelichting in één van de drie gevallen aan. Als reden werd genoemd dat de verkoper gedwongen was door de Europese Commissie om het belang af te stoten.

Bij negen bedrijfscombinaties (27%) was een toelichting opgenomen van het bedrag van de goodwill dat naar verwachting fiscaal aftrekbaar zal zijn, zoals vereist op grond van IFRS 3.B64(k). Het aftrekbare bedrag was overigens in al deze gevallen nihil.

Verwerking aandeel derden en invloed goodwill

IFRS 3R.19 biedt per bedrijfscombinatie een keuzemogelijkheid tussen waardering van een eventueel belang van derden (non-controlling interest) tegen reële waarde of tegen het proportionele aandeel in de netto-activa van de verworven onderneming. Onder de oude IFRS 3 bestond uitsluitend de mogelijkheid om het belang van derden te waarderen tegen het proportionele aandeel in de netto-activa van de verworven onderneming. De keuze moet worden toegelicht per bedrijfscombinatie. Het verschil tussen de twee is feitelijk de aan de aandelen in handen van derden verbonden goodwill. Indien gekozen wordt voor waardering van een belang van derden tegen reële waarde, wordt in het totaalbedrag aan goodwill niet alleen meegenomen de goodwill met betrekking tot de aandelen in handen van de groep, maar tevens de goodwill verbonden aan de aandelen in dochtermaatschappijen in handen van derden. Normaliter zal een keuze voor reële waarde leiden tot een hoger eigen vermogen en een hoger bedrag aan goodwill. Dit heeft als bijkomend voordeel dat bij een eventuele latere uitkoop van deze derden-aandeelhouders (waarbij een eventueel boekresultaat moet worden verwerkt in het eigen vermogen), er meer eigen vermogen resteert in vergelijking tot de situatie waarbij het belang van derden zou zijn gewaardeerd op het proportioneel aandeel in netto activa. Voor een beschrijving van de twee methoden en de daaraan verbonden voor- en nadelen wordt verwezen naar Beckman (2008).

Bij 14 (27%) bedrijfscombinaties was sprake van een niet-volledige overname en ontstond een belang van derden (non-controlling interest). Bij zes (43%) bedrijfscombinaties werd aangegeven welke keuze was gemaakt voor de eerste waardering hiervan. In de helft van die gevallen was gekozen voor reële waarde en de andere helft voor proportioneel aandeel in de netto-activa. Van de drie gevallen waarin reële waarde werd gehanteerd, werd in twee gevallen toegelicht op welke basis de reële waarde was bepaald; in één geval was dat de genoteerde beurskoers, in het andere geval was dat op basis van een 'excess earnings' waarderingmodel. Gezien het geringe aantal toegelichte

keuzes is het niet mogelijk een zinvolle verdere analyse te doen op deze getallen om na te gaan of er een patroon te herkennen is, bijvoorbeeld of de keuze afhangt van sector, omvang, voornemen tot uitkoop derden, enzovoort. Duidelijk is dat de informatievervalsing over de toegepaste methode van eerste waardering van belangen van derden aanzienlijke verbetering behoeft.

In vier (29%) gevallen werd vermelding aangetroffen van een putoptie geschreven aan de houders van de belangen van derden. In dat geval is de groep verplicht de aandelen te kopen indien de houders de opties uitoefenen. De verwerking van dergelijke put opties in de jaarrekening is bijzonder complex aangezien IFRS tegenstrijdige bepalingen kent voor de verwerking ervan. Voor een gedetailleerde beschrijving van de problematiek en de mogelijke verwerkingswijze zij verwezen naar Ernst & Young (2011, pp. 399-411) en KPMG (2011, pp. 103-106). In alle gevallen werd het belang van derden in combinatie met de putoptie gepresenteerd als vreemd vermogen. Niet toegelicht werd op welke wijze waardemutaties van de putoptie prijs werden verwerkt. Door de invoering van IFRS 3R is verwerking van deze mutaties in goodwill niet meer mogelijk, maar onduidelijk blijft of de waardemutaties verwerkt moeten worden in het eigen vermogen of in de winst-en-verliesrekening. Het IFRS Interpretations Committee heeft de Board van de IASB gevraagd deze vraag te beantwoorden als onderdeel van zijn project over eigen versus vreemd vermogen.

3.4 Aan de overname gerelateerde kosten

Op grond van IFRS 3R.53 is het niet meer (zoals onder de oude IFRS 3) toegestaan om aan de overname gerelateerde kosten ('acquisition related costs') mee te tellen in de overnameprijs en (samenhangend daarmee) in de goodwill. In plaats daarvan dienen dergelijke overnamekosten direct te worden verwerkt ten laste van de winst-en-verliesrekening of, indien het kosten betreft van uitgifte van obligaties of aandelen en vergelijkbare effecten, in de eerste waardering van deze vermogeninstrumenten. Per bedrijfscombinatie dienen op grond van IFRS 3R.B64(m) de totale overnamekosten en het ten laste van het resultaat gebrachte bedrag te worden toegelicht.

De overnamekosten blijken in 13 van de onderzochte 51 (25%) bedrijfscombinaties te zijn toegelicht. Het is denkbaar dat toelichting in veel individuele gevallen achterwege is gelaten omdat deze toelichting niet van materieel belang werd beschouwd.

In alle 13 gevallen dat de overnamekosten waren toegelicht, blijkt dat de omvang van deze kosten relatief beperkt was in relatie tot de overgedragen vergoeding. De gerapporteerde overnamekosten varieerden van EUR 1 miljoen tot EUR 16 miljoen per bedrijfscombinatie. Gemiddeld beliepen de ten laste van het resultaat gebrachte overna-

mekosten 0,6% van de totale overgedragen vergoeding. Tabel 9 geeft een overzicht van de spreiding van dit procentuele aandeel.

Tabel 9 Overnamekosten uitgedrukt in percentage van de overgedragen vergoeding

	n	%
< 1%	8	61%
1 - 2%	2	15%
2 - 3%	1	8%
3 - 4%	1	8%
> 4%	1	8%
Totaal	13	100%
Totaal	33	100%

Als de gerapporteerde overnamekosten per onderneming worden vergeleken met het (netto)resultaat van de desbetreffende ondernemingen, varieert het percentage tussen 0,0% en 1,2% (gemiddeld: 0,3%).

De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat de wijziging in IFRS 3R ter zake van de verwerking van overnamekosten een beperkte impact heeft gehad op de onderzochte jaarrekeningen, zowel absoluut als relatief ten opzichte van de overgedragen vergoedingen inzake de bedrijfscombinaties en ten opzichte van het (netto)resultaat. Deze conclusie is echter wel gebaseerd op een gering aantal bedrijfscombinaties, omdat van een groot aantal bedrijfscombinaties informatie ontbreekt op dit punt.

3.5 Voorlopige verwerking

IFRS 3R.45 biedt (net als de oude IFRS 3) ondernemingen de mogelijkheid een bedrijfscombinatie voorlopig te verwerken, en binnen 12 maanden na overnamedatum ('de waarderingsperiode') de verwerking te voltooien. Voorlopige verwerking is mogelijk als op het moment van opstelling van de jaarrekening over het boekjaar waarin de bedrijfscombinatie heeft plaatsgevonden nog niet alle gegevens beschikbaar zijn voor (met name) de verwerking en waardering van de verworven identificeerbare activa en overgenomen verplichtingen, alsmede de waardering van de overgedragen vergoeding.

Als een onderneming gebruik maakt van voorlopige verwerking, dient dit te worden toegelicht in de jaarrekening over het boekjaar waarin de bedrijfscombinatie heeft plaatsgevonden. Hierbij dient op grond van IFRS 3R.B67(a) de reden te worden vermeld waarom de verwerking niet kon worden voltooid, alsmede de specifieke activa, verplichtingen, aandelenbelangen of vergoedingen waarvoor de verwerking niet is voltooid. Tabel 10 vermeldt welke informatie is aangeleverd over het al dan niet toepassen van voorlopige verwerking bij de 51 onderzochte bedrijfscombinaties.

Tabel 10 Toepassing van voorlopige verwerking

	n	%
Voorlopige verwerking toegepast	18	35%
Geen voorlopige verwerking toegepast	18	35%
Niet toegelicht	15	30%
Totaal	51	100%

In de 15 (30%) gevallen waarin geen toelichting is aangeleverd was niet duidelijk of hieruit mag worden afgeleid dat geen voorlopig verwerking is toegepast. Naar onze mening verdient het mede daarom aanbeveling dat bij iedere bedrijfscombinatie expliciet wordt toegelicht of voorlopige verwerking is toegepast of niet, zodat het voor de lezer te allen tijde duidelijk is of de vermelde cijfers inzake de bedrijfscombinatie definitief of voorlopig zijn.

Bij de 18 (35%) gevallen waarin voorlopige verwerking is toegepast, was in 17 gevallen (94%) niet nader omschreven op welke specifieke elementen de voorlopige verwerking betrekking had. Ook de redenen van de voorlopige verwerking waren niet of slechts in algemene bewoordingen toegelicht. Bij één bedrijfscombinatie was concreet aangegeven op welke specifieke posten van de bedrijfscombinatie de voorlopige verwerking betrekking had. Deze best practice is aangetroffen in de jaarrekening van SAP ter zake van de bedrijfscombinatie met Sybase Inc., zie hiervoor figuur 1.

Figuur 1 Beste practice toelichting van voorlopige verwerking (SAP, annual report, 2010, p. 194):

The initial accounting for current and deferred tax liabilities as well as for litigation-related and similar legal liabilities has only been provisionally determined considering all relevant facts and circumstances known at the reporting date. We will continue to review these matters during the measurement period. If new information is obtained within one year from the acquisition date about facts and circumstances that existed at the acquisition date, the acquisition accounting will be revised. Contingent liabilities recognized are not material.

Op grond van IFRS 3R.B67(a) moeten ondernemingen die voorlopige verwerking toepassen niet alleen aangeven dat ze deze verwerking hebben toegepast, maar ook de reden waarom en op welke onderdelen de voorlopige verwerking betrekking heeft. Dit laatste omdat voorlopige verwerking op grond van IFRS 3R.45 niet een algehele vrijstelling inhoudt voor alle aspecten van een bedrijfscombinatie, maar beperkt blijft tot die met name genoemde elementen van de overgedragen vergoeding en van de verworven activa en overgenomen verplichtingen waarvoor nog onvoldoende informatie beschikbaar is. Voor gebruikers van de jaarrekening kan het van belang zijn te weten welke elementen van de bedrijfscombinatie nog niet definitief

zijn vastgesteld, omdat dit een indicatie kan geven van de mogelijke kans op latere correcties met terugwerkende kracht en de impact daarvan.

3.6 Toelichting bedrijfscombinaties

IFRS 3R.B64 bepaalt dat bedrijfscombinaties die van materieel belang zijn, individueel moeten worden toegelicht. Bedrijfscombinaties die afzonderlijk niet van materieel belang zijn maar gezamenlijk (i.c. tezamen met andere bedrijfscombinaties) wel, dienen op grond van IFRS 3R.B65 geaggregeerd te worden toegelicht. De toe te lichten elementen zijn met name weergegeven in IFRS 3R.B64-67. De mate waarin de 51 geïdentificeerde bedrijfscombinaties zijn toegelicht, getoetst aan de bepalingen uit IFRS 3R.B64-67, is weergegeven in tabel 11.

Tabel 11 Toelichting van bedrijfscombinaties

	n	%
Individueel toegelicht, volledig	28	55%
Individueel toegelicht, onvolledig	9	17%
Geaggregeerd toegelicht, volledig	3	6%
Geaggregeerd toegelicht, onvolledig	3	6%
Niet toegelicht	8	16%
Totaal	51	100%

De toevoeging 'onvolledig' in tabel 11 wil zeggen dat één of meer belangrijke informatie-elementen uit IFRS 3R (Appendix B) niet waren toegelicht. Tabel 12 vermeldt hoe vaak belangrijke informatie-elementen (vaak meer dan één per bedrijfscombinatie) ontbraken bij de 12 onvolledig toegelichte bedrijfscombinaties.

Tabel 12 Ontbrekende informatie-elementen bij toegelichte bedrijfscombinaties

	n	%
Overgedragen vergoeding	2	55%
Identificeerbare activa en verplichtingen	10	17%
Goodwill	6	6%
Overige toelichtingen	8	6%

Samengevat kan worden opgemerkt dat bij een relatief groot aantal bedrijfscombinaties (20 gevallen) geen of beperkte toelichting heeft plaatsgevonden. Voor de in het geheel niet nader toegelichte bedrijfscombinaties (8 gevallen, 16%) kan dit samenhangen met overwegingen van materialiteit, te weten het niet van materieel belang zijn van een bedrijfscombinatie (noch individueel, noch gezamenlijk met andere bedrijfscombinaties). Voor de onvolledig toegelichte bedrijfscombinaties (12 gevallen, 23%) ligt een dergelijke verklaring minder voor de hand,

omdat dan niet direct verklaarbaar lijkt waarom wel een gedeeltelijke toelichting is opgenomen ter zake van deze bedrijfscombinaties.

Als best practice van een individueel toegelichte bedrijfscombinatie kan worden genoemd de cijfermatige toelichting door Deutsche Bank van de bedrijfscombinatie met Postbank. In één compacte, overzichtelijke tabel zijn zowel de overgedragen vergoeding (inclusief specificatie), de verworven identificeerbare activa en overgenomen

Figuur 2 Best practice van een individueel toegelichte bedrijfscombinatie (Deutsche Bank, annual review, 2010, p. 202):

Provisional Fair Value of Assets Acquired and Liabilities Assumed as of the Acquisition Date in € m.

Consideration transferred	
Cash consideration transferred for PTO settlement	1,205
Deduction for settlement of pre-existing relationship	176
Net consideration transferred	1,029
Fair value of the Group's equity interests in Postbank held before the business combination	
Equity method investment ¹ (excluding embedded derivative)	3,139
Total purchase consideration	4,168
Recognized amounts of identifiable assets acquired and liabilities assumed ²	
Cash and cash equivalents	8,752
Financial assets at fair value through profit or loss	36,961
Financial assets available for sale	33,716
Loans	129,300
Intangible assets	1,557
All other assets	27,840
Deposits	139,859
Financial liabilities at fair value through profit or loss	31,983
Long-term debt	38,577
All other liabilities	24,813
Total identifiable net assets	2,894
Noncontrolling interest in Postbank	599
Deduction for settlement of pre-existing relationship	176
Total identifiable net assets attributable to DB shareholders	2,119
Preliminary Goodwill acquired by the Group	2,049
Total identifiable net assets and Goodwill acquired attributable to DB shareholders	4,168

¹ Included a 29.95 % direct shareholding and the MEB which were both accounted for under the equity method.

² By major class of assets acquired and liabilities assumed.

verplichtingen (inclusief specificatie), als de resulterende goodwill weergegeven. De desbetreffende toelichting is weergegeven in figuur 2.

Een best practice van geaggregeerd toegelichte bedrijfscombinaties is die uit de jaarrekening van Barclays. Hierbij worden eerst de individuele bedrijfscombinaties genoemd, met de expliciete vermelding dat deze individueel gezien niet materieel zijn, gevolgd door geaggregeerde cijferma-

tige informatie. Ook deze toelichting kenmerkt zich door compactheid en overzichtelijkheid. Zie hiervoor figuur 3. Insert figuur 3

4 Transacties met non-controlling interest houders

In paragraaf 3.3 kwam reeds aan de orde het ontstaan van belangen van derden in dochtermaatschappijen als gevolg van een bedrijfsovername en de keuze die daarbij wordt geboden tussen een eerste waardering van het belang van

Figuur 3 Best practice van geaggregeerd toegelichte bedrijfscombinaties (Barclays, annual report, p. 238):

35 Acquisition of subsidiaries

Acquisition	Goodwill/(Gain on sale)		
	% Acquired	£m	Date
Standard Life Bank PLC	100%	(100)	1st January 2010
Citibank International PLC - Italian credit card business	100%	(29)	31st March 2010
Tricorona	86%	13	26th July 2010

None of these acquisitions were individually material. Details of the net assets acquired and the consideration paid are set out in aggregate below. The operating results of these acquisitions have been included from the dates acquired and, since acquisition, have contributed £142m to consolidated income and £86m to consolidated profit before tax.

	Goodwill/(Gain on sale)		
	Carrying Value pre-Acquisition £m	Fair Value Adjustments ^a £m	Fair Values £m
Assets			
Cash and balances at central banks	1,358	-	1,358
Financial assets designated at fair value held on own account	195	-	195
Derivative financial instruments	145	76	221
Loans and advances to banks	165	-	165
Loans and advances to customers	7,709	(96)	7,613
Other assets	83	10	93
Total assets	9,655	(10)	9,645
Liabilities			
Deposits from banks	(80)	-	(80)
Customer accounts	(5,853)	-	(5,853)
Derivative financial instruments	(104)	(11)	(115)
Debt securities in issue	(2,782)	64	(2,718)
Subordinated liabilities	(279)	53	(226)
Other liabilities	(16)	(36)	(52)
Total liabilities	(9,114)	70	(9,044)
Net assets acquired	541	60	601
Group share of assets acquired	535	53	588
Total consideration paid in cash			472
Goodwill			13
Gain on acquisitions			129

Acquisition related costs of £7m have been included in operating expenses.

derden tegen het aandeel in de netto-activa of tegen reële waarde. Tegelijkertijd is met de aanpassing van IAS 27 duidelijkheid gebracht omtrent de verwerking van transacties met houders van belangen van derden in dochtermaatschappijen. Zowel aan- als verkopen moeten, zolang er door deze transacties geen overheersende zeggenschap over de dochtermaatschappij ontstaat of verdwijnt, worden verantwoord als transacties met eigen-vermogensverschaffers. Dit betekent dat eventuele boekwinsten of -verliezen op de transacties worden verwerkt in het eigen vermogen. Onder de oude IAS 27 was dit niet geregeld en kwam het in de praktijk voor dat een moedermaatschappij die het belang in een dochtermaatschappij uitbreidde het verschil tussen de betaalde prijs en het aandeel in de netto-activa van de dochtermaatschappij als goodwill behandelde.

In 16 (34%) jaarrekeningen was sprake van transacties met houders van belangen van derden in dochtermaatschappijen. Daarvan werd in 14 (88%) gevallen aangegeven welk belang (in procenten) werd overgedragen. In 11 (69%) gevallen werd ook het betaalde of ontvangen bedrag vermeld. In alle gevallen werd dit bedrag ten laste of ten gunste van het eigen vermogen verantwoord. Het verschil tussen het betaalde of ontvangen bedrag enerzijds en de boekwaarde van het belang van derden werd soms als afzonderlijk item, maar veelal in de 'retained earnings' of een vergelijkbare post binnen het eigen vermogen geboekt. Om enige indicatie te geven van de omvang van deze transacties is nagegaan welk percentage van het totale eigen vermogen de transactieprezen bedroegen. Over het algemeen gaat het daarbij om niet-materiële percentages, ver onder de 1%. In één geval bedroeg het totaalbedrag aan aan- en verkopen van non-controlling interests echter 3,6% van het eigen vermogen. In figuur 4 is een voorbeeld opgenomen uit de jaarrekening van Banco Santander van een toelichting op de aankoop van een deel van het belang van derden in een dochtermaatschappij.

Figuur 4 Best practice van een transactie met een minderheidsaandeelhouder (Banco Santander, Auditor's report and annual consolidated accounts 2010, p. 49):

xvii. Acquisition of 24.9% of Banco Santander México

On 9 June 2010, Banco Santander announced that it had entered into an agreement with Bank of America whereby it would acquire the 24.9% ownership interest that the latter held in Grupo Financiero Santander (Banco Santander México) for USD 2,500 million. The transaction, which was completed in the third quarter of 2010, entailed a decrease of EUR 1,177 million in Minority interests and EUR 843 million in Reserves. Following the transaction, Santander's ownership interest in Banco Santander México stands at 99.9%.

5 Verkoop van dochtermaatschappijen

Tegelijkertijd met de aanpassing van IFRS 3 zijn ook wijzigingen doorgevoerd in IAS 27. Onder meer wordt ingegaan op het verlies van overheersende zeggenschap over dochtermaatschappijen. Een wijziging ten opzichte van de oude IAS 27 is dat bij het verlies van overheersende zeggenschap, maar met behoud van een niet-controlerend belang in de voormalige dochtermaatschappij, het behouden belang op grond van IAS 27A.34 initieel moet worden gewaardeerd tegen reële waarde en een eventueel verschil met de boekwaarde als bate of last in de winst-en-verliesrekening moet worden verwerkt.

Wij troffen 24 (51%) jaarrekeningen aan waarin één of meer verkopen van dochtermaatschappijen werden vermeld. In 18 (75%) jaarrekeningen werd het boekresultaat afzonderlijk vermeld. In totaal werd in één (4%) geval melding gemaakt van een resterend niet-controlerend belang in een groep van verkochte dochtermaatschappijen. De boekwinst op het behouden belang in deze dochtermaatschappijen werd toegelicht.

6 Conclusie

In deze bijdrage zijn de resultaten weergegeven van een onderzoek naar de verslaggeving omtrent bedrijfscombinaties, transacties in aandelen van derden in dochtermaatschappijen en afstotingen van dochtermaatschappijen. Daarbij zijn de jaarrekeningen over 2010 (of bij een gebroken boekjaar die over 2010/2011) van de 47 grootste beursgenoteerde ondernemingen in de Europese Unie onderzocht. Het doel daarvan was de effecten van IFRS 3R, die in 2010 effectief is geworden, te analyseren.

Uit het onderzoek komt naar voren dat bedrijfscombinaties die hebben plaatsgevonden sinds 2010 volgens de nieuwe standaard zijn verwerkt en dat dit met name consequenties heeft gehad voor de verwerking van transactiekosten, voorwaardelijke vergoedingen, stapsgewijze overnames (step acquisitions) en transacties met belangen van derden in dochtermaatschappijen. Transactiekosten worden niet langer geactiveerd, maar onmiddellijk ten laste van de winst-en-verliesrekening gebracht. Echter, de daarmee gemoeide bedragen bleken relatief gering te zijn. Voorwaardelijke vergoedingen (contingent considerations) worden op reële waarde geschat en latere wijzigingen in de schattingen worden in de winst-en-verliesrekening verwerkt in plaats van met terugwerkende kracht gecorrigeerd op de post goodwill. Reeds gehouden niet-controlerende belangen in overgenomen ondernemingen moeten eenmalig naar reële waarde worden geherwaardeerd en een verschil met de boekwaarde moet in de winst-en-verliesrekening worden verwerkt. Geconstateerd werd dat dit in een enkel geval tot zeer grote boekwinsten heeft geleid, hetgeen werd toegelicht. Transacties met houders van belangen van derden in dochtermaatschappijen (non-

controlling interests) zonder dat overheersende zeggenschap verloren gaat, moeten vanaf 2010 als eigen-vermogenstransacties worden verwerkt en hebben daardoor geen effect op het resultaat. Uit het onderzoek bleek dat dit in een enkel geval om materiële transacties ging.

Opvallend is echter dat de toelichting op de bedrijfscombinaties in veel gevallen te wensen overlaat, met name waar het betreft:

- de aan overnames gerelateerde vergoedingen (in 20% van de gevallen kon de samenstelling daarvan niet worden achterhaald);
- de samenstelling van de overgenomen identificeerbare activa en verplichtingen en het eventuele voorlopige karakter daarvan;
- het al dan niet betaald zijn van goodwill of negatieve goodwill en de omvang daarvan (in 30% van de gevallen was niet toegelicht of sprake was van goodwill of negatieve goodwill);
- de factoren die hebben geleid tot de goodwill of negatieve goodwill (in 40% van de gevallen waren deze factoren niet toegelicht);
- de eerste waardering van belangen van derden in deze overgenomen ondernemingen (slechts in 40% van de gevallen werd vermeld of de eerste waardering had plaatsgevonden tegen reële waarde of het proportionele aandeel in de netto-activa); en
- de verwerkingswijze van putopties op deze belangen van derden in overgenomen ondernemingen.

Van de 51 onderzochte bedrijfscombinaties waren er 8 (16%) in het geheel niet verder toegelicht en 12 (24%) gedeeltelijk. Bij de eerste groep kan de ontbrekende toelichting samenhangen met het niet van materieel belang zijn van de bedrijfscombinaties (noch individueel, noch gezamenlijk met andere bedrijfscombinaties). Bij de onvolledig toegelichte bedrijfscombinaties ligt een dergelijke verklaring niet voor de hand, omdat de bedrijfscombinatie individueel als materieel is beschouwd en andere informatie-elementen wel zijn verstrekt.

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat de informatie omtrent bedrijfscombinaties met de komst van IFRS 3R en IAS 27A op onderdelen is uitgebreid, maar dat met name de naleving van de kwantitatieve toelichtingseisen op diverse onderdelen verbetering behoeft. ■

R. (Ronald) de Feijter RA is senior manager bij het Department of Professional Practice van KPMG Accountants NV. Hij was vaktechnisch secretaris bij de Raad voor de Jaarverslaggeving van 1997 tot 2002.

Prof. dr. L.G. (Leo) van der Tas RA is vaktechnisch partner bij Ernst & Young Accountants LLP en hoogleraar Financiële Verslaggeving aan de Universiteit van Tilburg, lid van de IFRS Advisory Council alsmede Commissie Advies Financiële Verslaggeving van de Autoriteit Financiële Markten.

Noot

1 De auteurs danken mevrouw A. Ossenblok (Ernst & Young) en de heren J. van Kleef (Ernst & Young) en A.V. Dutra (KPMG) voor hun bijdrage aan de totstandkoming van dit artikel.

Literatuur

■ International Accounting Standards Board, *International Financial Reporting Standards (IFRS) 2010* met inbegrip van de International Accounting Standards (IAS) en Interpretaties op 1 januari 2010.

■ Beckman, H. (2008), Verantwoording van goodwill bij overnames: Purchased goodwill dan wel full goodwill, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 82, no. 1/2, januari/februari, pp. 15-24.

■ Ernst & Young (2011), *International GAAP 2011*, London.

■ KPMG (2011), *Insights into IFRS*, 8th Edition 2011/12. London.

Bijlage 1 Lijst met ondernemingen waarvan de jaarrekening is onderzocht

Allianz	Duitsland
Anglo-American	Verenigd Koninkrijk
Anheuser-Busch Inbev	België
Arcelor Mittal	Luxemburg
Astra Zeneca	Verenigd Koninkrijk
Axa	Frankrijk
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	Spanje
Banco Santander	Spanje
Barclays	Verenigd Koninkrijk
BASF	Duitsland
Bayer	Duitsland
BG Group	Verenigd Koninkrijk
BHP Billiton	Verenigd Koninkrijk
BNP Paribas	Frankrijk
British American Tobacco	Verenigd Koninkrijk
British Petroleum	Verenigd Koninkrijk
Daimler	Duitsland
Deutsche Bank	Duitsland
Deutsche Telekom	Duitsland
EdF	Frankrijk
Enel	Italië
ENI	Italië
EON	Duitsland
France Telecom	Frankrijk

Glaxo Smith Kline	Verenigd Koninkrijk
GdF Suez	Frankrijk
Hennes & Mauritz	Zweden
HSBC	Verenigd Koninkrijk
Iberdrola	Spanje
Intesa Sanpaolo	Italië
Lloyds Banking Group	Verenigd Koninkrijk
L'Oréal	Frankrijk
LVMH Moët Hennessy	Frankrijk
Nokia	Zweden
Rio Tinto	Verenigd Koninkrijk
Royal Dutch Shell	Nederland / Verenigd Koninkrijk
RWE	Duitsland
Sanofi Aventis	Frankrijk
SAP	Duitsland
Siemens	Duitsland
Société Générale	Frankrijk
Standard Chartered	Verenigd Koninkrijk
Telefonica	Spanje
Total	Frankrijk
Unicredit	Italië
Unilever	Nederland / Verenigd Koninkrijk
Xstrata	Verenigd Koninkrijk